

קוקא

נגד

עלילותיהם של

הפרי

זראי

אלמגור

יסארים לתרבות!

אחרים שנכתבו או עובדו בישראל, אסור להשמיע בקול-ישראל. אין לנו תקליט של שירות השידור, כשנתבסס באחת מן התוכניות החיות הנערכות מאולפן התערוכה להשמיע את סלע אדום. הוא לא דיין: שני תקליטים של סלע אדום נמצאים בתוך ליטת קול-ישראל. האחד בתל-אביב והשני בירושלים. אך את שניהם, אסור להשמיע בתכלית האיסור. "התקליט אינו לשימוש", אומרת כתובת בתקליטה בתל-אביב.

לפני שלושה חודשים חיברו חיים חפר ויוחנן זראי את סלע אדום. הזמר אריה לביא המיין את השיר אצל חיים חפר וסיפר על כך לזראי, שחיבר את המנגינה עוד לפני שחפר הביא לו את המילים. מה שהוציאו השנים מתחת לעטם, אחרי עיבוד נוסף, נועד להיות אחד השירים המפורסמים ביותר בישראל — אם כי, עדיין, ללא ברכת האנשים החשובים:

מעבר להרים ולמדבר
אומרות האגדות — ישנו מקום
שאיש ממנו חי עוד לא חזר
והוא נקרא הסלע האדום!

הוא, הסלע האדום — האדום!
שלושה יצאו לדרך עם שקיעה
מנגד להטו הרי אדום
חלום ישן, מפה ומימיה
לקחו הם אל הסלע האדום.

הוא, הסלע האדום — האדום!
ראשון הלך גשש מרים פניו
מבט הכוכבים שבמרום.
אך המראה אשר ראו עיניו,
היה מראה הסלע האדום.

הוא, הסלע האדום — האדום!
בחאדי עת חנו בין אבנים
אמר אחד כמו מוכה חלום
רואה אני: פניה לבנים
ענו רעיו: הסלע האדום.

הוא, הסלע האדום — האדום!

גלגל השמש על ראשם הלם
והם נושמים אבק, מדבר וחום
ולפתע כמו קפא בהם דמם
ראו הם את הסלע האדום.

הוא, הסלע האדום — האדום!

מטח הירוה היה קצר
גנח אחר: נפצתי, וידום.
ענו רעיו בפה מלא עפר
הגענו אל הסלע האדום.

הוא, הסלע האדום — האדום!

מעבר להרים ולמדבר
אימרות האגדות ישנו מקום
שאיש ממנו חי עוד לא חזר
והוא נקרא הסלע האדום.

הוא, הסלע האדום — האדום!

הוא, הסלע האדום — האדום!
שירים עזיזים בעשור

קבת הפנים במועדון התיאטרון. שם הושר סלע אדום הראשונה, היתה גלי הבת. המסובים דרשו מאריק הדרן את רי הדרן. חברות התקליטים פתחו כבר במשאומתן. מנהלי תוכניות הבידור של קול ישראל וגלי צה"ל קבעו תאריכים להקלטה.

ואי, באחד הימים, ביקר מנהל משרד ראש הממשלה סדי קולק במועדון. הוא שמע את סלע אדום, מחא כף יחד עם כולם בנימוס, וביקש מיד מיוסף ("פפוי") מילוא לסור הצידה. אחרי רגעים אחדים ניגש פפוי לאריק, התלחש אתו בהתרגשות.

למחרת, כבר לא שר אריק את סלע אדום. פפוי סיפר לידידיו כי קולק הסביר לו, שסלע אדום הוא שיר "עצוב מדי", וכי "בשנת העשור מוטב לשיר שירים עליונים".

הקהל של מועדון התיאטרון לא רצה

לשמוח לפי הוראתיו של קולק. אחרי ש' במשך כמה ימים דרש הקהל את סלע אדום ורק את סלע אדום, חזר אריק לשיר את השיר. בכמה הזדמנויות שמע גם קולק את השיר שהמליץ לגנאי, העלים עין.

לכאורה נדמה היה שהתקרית חוסלה. את סלע אדום, שהוקלט בקול-ישראל, החלו שרים כמעט יום יום מעל גלי האתר. לפתע, נעלם השיר מתוכניות השידור. "משרד הבטחון אסר את השמעת השיר", ספרו כמה עובדים לידידיהם.

מנהל משרד הבטחון הוא שמעון פרס. פרס הכחיש את הכל: "לא אסרתי, אין לי זכות לאסור ואני לא מתערב בענינים כאלה".

בכל זאת לא הושר עוד סלע אדום בקול ישראל. "משרד הבטחון אסר את השיר", כתב מאיר הרניק, האחראי על תוכניות מוסיקה עממית בקול ישראל, לעובדים בתל-אביב. "מצטערים, אי-אפשר להוציא את סלע אדום מן התקליטה", הודיעו האחראים למחסן התקליטים, לעובדי השירות שהתעקש להשמיע דווקא את סלע אדום בתוכניותו.

המעונינים בהשמעת סלע אדום, תבעו הסבר. לדידן ישעיהו שפירא, הממונה על השידורים העבריים בקול ישראל, היה כבר הסבר חדש: "מאחד הקיבוצים של השומר הצעיר דרשו להפסיק את השמעת סלע אדום, בטענה שהוא מעודד את הנוער להליכה לפטרה".

בפעם הראשונה נרמז מה היא סיבת האיסור על סלע אדום. כמובן שהיתה זו טענה מגוחכת. כי גם אם אפשר למצוא בסלע אדום מוטיבים ליריים נוגים, העלוי לים אולי לעודד מחשבות רומנטיות של טיול הרפתקני לפטרה בלב כמה מאוינים הרפתקנים, הרי אי-אפשר היה ליחס גורם מעורר כזה רק לסלע אדום. במקרה של נסיון ממלכתי לכאן הרפתקנות, צריך היה ההסגר לחול בעת ובעונה אחת גם על הקאלברי פין של מרק טחין, רובינזון קרוזו של דיפו ועלילות רובין-הוד, אגדות השודד המפורסם ביערות בריטניה.

פרס הכחיש, שפירא לא יכול היה למי צוא את מכתב השומץ הצעיר ואת העתק ההחלטה הממלכתית בדבר האיסור על סלע אדום, ואילו על עובדי שירות השידור נאסר לחלוטין להשמיע את השיר.

נימוקים מוסריים

רפתקני פטרה וחובבי שיריהם של חפר-זראי-לביא לא היו הנפגעים היחידים מהצנזורה האלמונית, המטילה את מרור תה על אמני ישראל. בשעה שקומיסארי-תרבות באחת מלהקות הבידור פסל להצגה את אחד ממערכוניו של יורם מטמור, מפני שהוא "אינו מתיחס ברצינות לציונות", בישרו עובדי קול ישראל לעיונינים כי שיר נוסף נפסל לשידור. הפעם היו קרבנות האיסור מפורסמים עוד יותר: ברתולד ברכט, שכתב את השיר אנקש, נתן אלטרי מן, שתרגם אותו לעברית; ואלכסנדר אבי רמוביץ, שהלחין את המוסיקה.

אנקש הוקלט מפי אריק לביא, שהזמין את העיבוד אצל אלתרמן במיוחד עבורו, מצידו השני של תקליט סלע אדום. אנקש הוא סיפור של פרוצה גרמניה, אשר פושע בשם הנס התאהב בה. משנתפס הנס באחד הימים ונידון למות, היתה בקשתו האחרונה לראות שוב את אהובתו. הוא רצה אותה בפגישתם האחרונה.

היצירה המוחרמת היא יצירתו המודרנית של הצייר זדיצקי, שהייתה לפי הודאות סדי קולק שסבר כי היצירה מסיחה את הדעת ממדור "הישי הכלכלה", העתיק אותה למדור אחר, אחרי שניסה לפסלה.

הפעם היה הנימוק מוסרי. "זוהי פורנוגרפי ראפיה", הודיעו אבירי המוסר של קול ישראל ממילתיו של אנקש, מן הבלאדות המפורסמות של גאון הבמה האירופית, בר-תולד ברכט. העובדה שבעת ובעונה אחת בה נפסל אנקש, זרם גל של בדיחות גסות בתוכנית שלושה בסירה אחת, לא הדאיגה אותם כלל. "אי-אפשר לשדר זאת", התחסדו בניסיונותיהם לנמק את האיסור השרירותי.

לא היתה זו הפעם הראשונה שמנהלי קול-ישראל פוסלים לשידור שירים בלתי-מוסריים כביכול. בפעם הראשונה עוללו זאת ליוחנן זראי ודן אלמגור, שחיברו והלחינו את שיר הפריין, להצגת מוישה ווינטילאטור של תיאטרון זירה. בשיר הפריין סיפר אלמגור על בעיה כאובה:

בחרו ושמו שאול
אהב מאד יעול
הלך לטכניון
ללמוד שיטות פריין

אך הפריין, אך הפריין,
אינו נרכש בטכניון.

המשך שאול ללמוד
ארבע שנים תמימות
גמר הטכניון
כמהנדס פריין

אך הפריין, אך הפריין,
אינו נרכש בטכניון.

שאל נשא אישה,
גאה ורגישה
עברו חמש שנים
אין זכר לבנים

אך הפריין, אך הפריין,
אינו נרכש בטכניון.

גר איש ליד שאול
סנדלר ושמו בולבול
ולו בלי עין רע
בנים כבר עשרה

אך הפריין, אך הפריין,
אינו נרכש בטכניון.

מוסר השכל ברור
למהנדסי יצור:
אם רצונכם פריין
לא די ברשיון.
לכך דרוש, דבר אחד
ומהו זה?
נחשו לבר...

פרנסי קול-ישראל לא רצו להשאיר את הניחוש למאויניהם. בשעה שעשרות תקליטים אמריקאיים וצרפתיים פוזמו מעל גלי האתר הישראליים פזמונים חריפים ומפולגים פלים הרבה יותר מזה של אלמגור וזראי, אסרו הם את שידור התקליט שנפוז ברחבי הארץ באפלי העתקים.

מה מותר, מה אסור?

תכן וארבע דוגמאות אלה של צנזורה אמנותית בלתי-רשמית, עלידי אנשים אשר איש לא הכיר בזכותם לפסוק הלכה בדבר המזון הרחוני אשר אפשר להגישו לאורח הישראלי, נראות עדיין כמעט שים בלתי-נבונים של נערים שובבים.

אולם הסכנה העלולה לצמח ממעשים אלה היא איומה וממשית. ידועים מקרים בהיסטוריה הלא-רחוקה, בהם החליטו קומיסארים ופקחים רעיוניים מה מותר לכתוב, ומה לשיר. תחילה אסרו להשמיע שיר; אחר כך אסרו את המשוררים.